

Тема 13. ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ

Визначення та класифікація фінансових інструментів. Визнання та оцінка фінансових активів.

Наступна оцінка фінансових активів. Первинне визнання та оцінка фінансових зобов'язань.

Відображення фінансових зобов'язань на дату балансу. Розкриття інформації про фінансові активи та зобов'язання у примітках до фінансової звітності.

МСБО 32 «ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ: РОЗКРИТТЯ І ПОДАННЯ» І МСБО 39 «ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ: ВИЗНАННЯ ТА ОЦІНКА»

Визначення фінансового інструмента

Фінансовий інструмент – це будь-який договір, у результаті якого одночасно виникають фінансовий актив в одній компанії та фінансове зобов'язання або частковий інструмент - в іншій.

Фінансові інструменти включають:

Первинні інструменти			Похідні інструменти
Фінансовий актив	Фінансове зобов'язання	Інструмент капіталу	
<p>– це один з нижченаведених активів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • грошові кошти; • договірне право вимоги кошти або іншого фінансового активу від іншої компанії; • договірне право на обмін фінансових інструментів з іншою компанією на потенційно вигідних умовах; • інструментом капіталу іншої компанії; або • договір, розрахунок по якому буде або може бути зроблений власними інструментами капіталу компанії 	<p>– це будь-який обов'язок за договором:</p> <ul style="list-style-type: none"> • надати грошові кошти або інший фінансовий актив іншій компанії; • обміняти фінансові інструменти з іншою компанією на потенційно невідгідних умовах договір, розрахунок по якому буде або може бути зроблений власними інструментами капіталу компанії 	<p>– це будь-який договір, що підтверджує право на частку активів компанії, що залишилися після вдрахування всіх її зобов'язань</p>	<p>– це фінансовий інструмент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вартість якого варіюється в залежності від коливань визначеної процентної ставки, курсу фінансового інструмента, ціни товару, валютного курсу, індексу цін або ставок, кредитного рейтингу або кредитного індексу, іншого перемінного (індикатор називають «базисно»); • придбання якого не вимагає первісних інвестицій або ж ці інвестиції невеликими в порівнянні з іншими договорами, курс яких може аналогічним чином реагувати на зміни ринкової кон'юнктури; • розрахунки за яким здійснюються в майбутньому
<p>Не фінансовими інструментами</p> <ul style="list-style-type: none"> • передоплати, зобов'язання, позадоговірні за своїм характером (наприклад, податковий), операційна оренда, а також договірні права зобов'язання, пов'язані з нефінансовими активами, розрахунок за якими провадиться не так, як за фінансовими інструментами. <p>Привілейовані акції, умови випуску яких передбачають їхнє обов'язкове погашення емітентом або дають власникові право вимоги від емітента погашення акції, відповідають визначенню фінансового зобов'язання, класифікуються як такі, навіть якщо за своєю юридичною формою вони є інструментом капіталу.</p>			

Категорії фінансових активів

МСБО 39 розділяє фінансові активи на чотири категорії.

	Фінансовий актив, або фінансове зобов'язання, що враховується за справедливою вартістю з внесенням зміни на прибуток або збиток	Інвестиції, які утримуються до погашення	Позики і дебторська заборгованість	Фінансові активи, що в наявності для продажу
Визначення	<p>– це фінансовий актив або фінансове зобов'язання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класифіковане в якості призначеного для торгівлі; або • яке на момент первісного визнання вирішено надалі враховувати за справедливою вартістю, а зміни останньою вносити на прибуток або збиток. <p>Фінансовий актив, у вдношенні якого було прийняте рішення про облік за справедливою вартістю з внесенням зміни на прибуток або збиток, залишається в цій категорії аж до моменту припинення визнання</p>	<p>– це недеривативні фінансові активи з фінансовими або обумовленими платежами і фінансовим терміном погашення, якими компанія твердо має намір здатна володіти до настання терміну погашення, за винятком тих, як:</p> <ul style="list-style-type: none"> • на момент первісного визнання вирішено надалі враховувати за справедливою вартістю з внесенням зміни останньою на прибуток або збиток; • вносяться до наявних у для продажу; або <p>вдповдають визначенню позичок і дебторсько заборгованості</p>	<p>– це недеривативні фінансові активи з фінансовими або обумовленими платежами, для яких відсутнє котирування активного ринку, за винятком тих, як:</p> <ul style="list-style-type: none"> • будуть продані найближчим часом (класифікованих як призначені для торгівлі); • на момент первісного визнання вирішено надалі враховувати за справедливою вартістю з внесенням зміни останньою на прибуток або збиток; • в наявності для продажу; • сумнівними (тобто ймовірно неповернення основно суми), за винятком випадків, коли відбулося зниження кредитного рейтингу – тоді вони класифікуються як наявні для продажу 	<p>– це недеривативні фінансові активи, що не потрапили в наступні категорії:</p> <ul style="list-style-type: none"> • позички і дебторська заборгованість; • інвестиції, які утримуються до погашення; або • фінансові активи, що враховуються за справедливою вартістю з внесенням зміни на прибуток або збиток. <p>До цієї категорії належать усі фінансові активи, що не потрапили в яку-небудь іншу категорію</p>
Первісна оцінка фінансових активів і фінансових зобов'язань	<p>Первісне визнання фінансового активу або фінансового зобов'язання здійснюється за справедливою вартістю, тобто за справедливою вартістю внесеного (у випадку активу) або отриманого (у випадку зобов'язання) за нього в дшкoduвання.</p> <p>При первісному визнанні всіх фінансових активів і фінансових зобов'язань їхня справедлива вартість визначається з урахуванням витрат по угоді, безпосередньо внесеніх на покупку фінансового активу або випуск фінансового зобов'язання, за винятком фінансових інструментів, що на момент первісного визнання вирішено враховувати за справедливою вартістю з внесенням зміни на прибуток/ збиток за період.</p> <p>Витрати на нездійснену операцію варто вносити на витрати.</p> <p>Витрати на операції, спільно пов'язані з більш ніж одною операцією, повинні розподілятися між цими операціями на раціональній основі, що відповідає основі розподілу, яка застосовується до подібних операцій.</p> <p>Витрати на операції, пов'язані з випуском складних фінансових інструментів, що містять елементи капіталу і зобов'язань, варто розподіляти на складові частини пропорційно до розподілу надходжень.</p>			

Оцінка по справедливій вартості	<p>Справедлива вартість фінансового інструмента визначається з достатнім ступенем надійності, якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> оцінка вартості між, всередин яких знаходиться справедлива вартість, не є значимими для даного інструмента; або можна обґрунтовано розрахувати ймовірність т... або іншою оцінкою вартості в рамках вартісних меж використовувати її в розрахунок справедливої вартості. <p>Справедлива вартість фінансового інструмента може бути достовірно визначена, якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> опубліковано ціну на відкритому ринку; борговий інструмент має рейтинг, привласнений незалежним рейтинговим агентством є прийнятна модель оцінки, причому вихідні дані моделі надходять з активних ринків <p>є загальноприйнята методика (наприклад, співвідношення ціни та прибутку або дисконтованих грошових потоків).</p>			
Наступна оцінка фінансових активів	Справедлива вартість	Амортизована вартість	Амортизована вартість	Справедлива вартість
	Різниця відображається в звіті про прибуток та збиток	Прибуток/збиток щодо фінансових активів і фінансових зобов'язань, що враховуються по амортизованій вартості, відноситься на фінансовий результат при припиненні його визнання, знеціненні, а також у процесі амортизації.		Різниця відображається в додатковому капіталі
Однак інвестиції в інструменти капіталу, що не мають ринкового котирування і чия справедлива вартість не піддається надійній оцінці, підлягають обліку за собівартістю.				

Наступна оцінка фінансових зобов'язань

Після первісного визнання всі фінансові зобов'язання (за винятком таких, які вирішено враховувати за справедливою вартістю з віднесенням її змін на прибуток/ збиток за період), оцінюються за амортизованою вартістю з використанням методу ефективної процентної ставки.

Методи оцінки

Амортизована вартість	вартість фінансового активу або зобов'язання, визначена при первісному визнанні; за винятком виплат основної суми; плюс або мінус нарахована амортизація різницею між первісною вартістю і вартістю на момент погашення; мінус часткове списання (здійснюване прямо або з використанням корегувального рахунка) у зв'язку з знеціненням або втратою.
Метод ефективної ставки відсотка	це метод: розрахунок амортизованої вартості фінансового активу або фінансового зобов'язання з застосуванням ефективнопроцентної ставки розподілу відсотків.
Ефективна ставка відсотка	це ставка, при якій дисконтирована вартість очікуваних майбутніх грошових надходжень або виплат за фінансовим активом або фінансовим зобов'язанням протягом терміну його служби буде точно дорівнювати його чистій балансовій вартості. У розрахунок включаються всі грошові потоки між сторонами договору, у тому числі гонорари, витрати по угоді, знижки і премії.
Витрати по угоді (операції)	додаткові витрати, безпосередньо пов'язані з емісією, придбанням або вибуттям фінансового активу або фінансового зобов'язання. Додаткові витрати – це такі витрати, що не виникли б, якби компанія не емітувала/придбавала/реалізувала фінансовий інструмент, наприклад, гонорари комісійні, виплачені агентам. Витрати по угоді не включають премії або знижки по боргових інструментах, а також внутрішні адміністративні витрати і витрати по складу фінансового інструмента

Представлення інформації про фінансові інструменти

Зобов'язання власний капітал	<p>При емісії фінансовий інструмент повинен бути класифікований як зобов'язання або власний капітал, відповідно до змісту договору при первісному визнанні інструмента.</p> <p>Деякі фінансові інструменти мають юридичну форму інструмента капіталу, будучи по своїй суті зобов'язаннями</p>
Розрахунки власними інструментами капіталу компанії	<p>Договір не є інструментом капіталу тільки тому, що його результатом може стати одержання/ передача власних часткових інструментів компанії.</p> <p>Фінансове зобов'язання виникає, якщо існує:</p> <ul style="list-style-type: none"> – договірний обов'язок передати кошти або інший фінансовий актив або обміняти фінансовий актив/ фінансове зобов'язання на потенційно невідгдних для емітента умовах; – недеривативний інструмент, що вимагає або може вимагати передачі перемінної кількості власних інструментів капіталу; – дериватив, що буде або може бути погашений не емісією фінансової кількості власних інструментів капіталу, а будь-яким іншим способом. <p>Інструмент капіталу виникає, коли існує:</p> <ul style="list-style-type: none"> • недеривативний інструмент, що вимагає або може вимагати передачі фінансової кількості власних інструментів капіталу; <p>дериватив, що буде або може бути погашений емісією фінансової кількості власних інструментів капіталу зараховується</p>
Взаємозалік	<p>Фінансовий актив і фінансове зобов'язання зачитуються, коли компанія:</p> <ul style="list-style-type: none"> • має юридично закріплене право здійснити залік визнаних у баланс сум; • має намір або зробити розрахунок по сальдованій сумі, або реалізувати актив і виконати зобов'язання одночасно. <p>Взаємозалік можливий відносно дебіторської та кредиторської заборгованості або рахунків у банку з дебетовим і кредитовим залишком.</p>
Відсотки, дивіденди, збитки та прибуток	<p>Відсотки, дивіденди, збитки та прибуток, що належать до фінансового інструмента (або його елемента), класифікованого як зобов'язання, повинні відображатися як витрати або доходи в звіті про прибуток і збитки.</p> <p>Дивіденди за привілейованими акціями, класифіковані як фінансове зобов'язання, враховуються як витрати, а не як розподіл прибутку. Розподіл доходів власникам інструмента капіталу дебетується на рахунок власного капіталу.</p> <p>Прибуток/збиток, пов'язаний з рефінансуванням або погашенням фінансового інструмента, відноситься на фінансовий результат або на власний капітал, у залежності від класифікації цього інструмента.</p> <p>Витрати по угоді, пов'язані з емісією складного фінансового інструмента, відносяться на його борговий і частковий елементи пропорційно розподілов надходжень.</p>
Складні фінансові інструменти	<p><i>Представлення інформації</i></p> <p>Якщо фінансовий інструмент складається з зобов'язання і часткового елемента, то ці його складові частини повинні бути класифіковані (представлені в звітності) окремо.</p> <p>Наприклад, конвертовані облигації первинними фінансовими зобов'язаннями емітента, що дозволяють власникам в майбутньому обміняти їх на часткові інструменти. Такі облигації включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> – обов'язок погасити облигацію, що показується в складі зобов'язань; – можливість конвертації, що показується в складі капіталу. <p>Економічний ефект від емісії такого інструмента практично той самий, що й від одночасного випуску боргового інструмента з правом дострокового погашення і варанта на покупку звичайних акцій.</p> <p><i>Балансова вартість</i></p> <p>Частковий елемент – це залишкова сума після відрахування боргового елемента (його оцінити простіше) із загальної вартості інструмента; Зобов'язання оцінюються шляхом дисконтування потоку майбутніх платежів за ставкою, що превалює на ринку для подібних зобов'язань, не пов'язаних з частковим елементом.</p> <p><i>Умовні розрахунки</i></p> <p>Компанія може випускати фінансові інструменти, у яких права і зобов'язання відносно способу погашення (коштами або частковими</p>

	<p>Інструментами) залежать від настання або ненастання невизначених майбутніх подій, що не підконтрольні емітентом, інвесторам чи інструмента.</p> <p>Приклади включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> – облігації, які емітент повинен погашати акціями, якщо ринкова ціна перевищить визначений рівень; – емісію, що повинна бути здійснена акціями, якщо доходи перевищать установлений рівень, та облігації – якщо не перевищать. <p>Оскільки емітент не має безумовного контролю над способом розрахунку (тобто не від нього залежить, чи відбудеться зрештою передача коштів або іншого фінансового активу), такі інструменти класифікуються як зобов'язання.</p>
<p>Власні акції</p>	<p>Якщо компанія купує свої власні часткові інструменти, то вони віднімаються з власного капіталу.</p> <p>Прибуток або збиток від покупки, продажу, емісії або погашення власних часткових інструментів компанії не підлягає віднесенню на фінансовий результат.</p> <p>Власні часткові інструменти можуть бути придбані або знаходитися у володінні як самою компанією, так і будь-якою іншою компанією групи.</p> <p>Виплачена або отримана винагорода підлягає визнанню на рахунок власного капіталу.</p> <p>Згідно з МСБО (IAS) 1, сума власних акцій, що знаходяться у володінні компанії, розкривається окремо безпосередньо в балансі або в примітках.</p> <p>Якщо компанія купує свої власні акції у пов'язані сторони, то у фінансовій звітності повинна бути представлена інформація, необхідна МСБО (IAS) 24</p>

Припинення визнання

Припинення визнання фінансового активу		Припинення визнання фінансового зобов'язання
<p><i>Основні критерії припинення визнання</i></p>	<p>Компанія припиняє визнання фінансового активу (цілком або частково) тоді, коли:</p> <ul style="list-style-type: none"> • минули договірні права на одержання грошових надходжень від нього; або • здійснено передачу фінансового активу, внаслідок чого його визнання повинне бути припинене. 	<p>Компанія списує фінансове зобов'язання з балансу тоді, коли воно погашено, тобто якщо зазначене в договорі зобов'язання виконане, анульоване або термін його днів минув.</p> <p>Ця умова виконується, якщо боржник:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виконує зобов'язання, розплачуючись із кредитором, при цьому, як правило, використовуються кошти, інші фінансові активи, товари або послуги; або • на законних підставах звільняється від первинно встановленої за невиконання зобов'язання (або його частини) у судовому порядку або самому кредиторам. <p>Різницю між балансовою вартістю погашеного або переданого іншій стороні зобов'язання (або частини зобов'язання), включаючи відповідну не амортизовану частину фактичних витрат;</p>
<p><i>Передача фінансового активу</i></p>	<p>Фінансовий актив вважається переданим тоді, коли компанія:</p> <ul style="list-style-type: none"> • передала договірні права на одержання коштів від активу третій стороні; або • зберегла договірні права на одержання коштів від активу, але прийняла на себе зобов'язання виплатити їхній третій стороні. <p>У випадку збереження договірних прав на одержання коштів передача фінансового активу вважається такою, що відбулася тільки тоді, якщо компанія:</p> <ul style="list-style-type: none"> • не зобов'язана робити сплату коштів третій стороні у випадку неотримання еквівалентної суми від фінансового активу; • відповідно до умов договору про передачу фінансового активу не має права його продати або передати в забезпечення якогось зобов'язання, за винятком зобов'язань по виплаті коштів третій стороні; • зобов'язана негайно перераховувати третій стороні всі надходження, отримані від її мені. 	<p>Ця умова виконується, якщо боржник:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виконує зобов'язання, розплачуючись із кредитором, при цьому, як правило, використовуються кошти, інші фінансові активи, товари або послуги; або • на законних підставах звільняється від первинно встановленої за невиконання зобов'язання (або його частини) у судовому порядку або самому кредиторам. <p>Різницю між балансовою вартістю погашеного або переданого іншій стороні зобов'язання (або частини зобов'язання), включаючи відповідну не амортизовану частину фактичних витрат;</p>
<p><i>Перехід ризиків переваги володіння</i></p>	<p>Після того, як компанією встановлений факт передачі фінансового активу, необхідно розглянути питання про те, чи збереглися за нею ризики переваги володіння.</p>	<p>Різницю між балансовою вартістю погашеного або переданого іншій стороні зобов'язання (або частини зобов'язання), включаючи відповідну не амортизовану частину фактичних витрат;</p>

	<p>Припинення визнання фінансового активу здійснюється за умови переходу всіх істотних ризиків і переваг володіння. Якщо компанія не передала фінансовий актив і пов'язані з ним ризики та переваги володіння, то необхідно визначити, чи зберігає компанія контроль над фінансовим активом.</p>	<p>сплачено за нього сумою, варто відносити на прибуток або збиток за звітний період</p>
<i>Контроль</i>	<p>Припинення визнання фінансового активу здійснюється за умови втрати контролю над ним. Компанія втратила контроль на фінансовим активом, якщо третя сторона може розпоряджатися їм як своєю власністю (наприклад, продати його без яких-небудь застережень (права зворотного викупу)). У всіх інших випадках компанія зберігає контроль. Якщо фінансовий актив передається іншій компанії, але контроль над ним збережений, то компанія, що передає актив, відбиває угоду як позику під забезпечення.</p>	
<i>Прибуток або збиток на момент припинення визнання</i>	<p>При припиненні визнання різниця між:</p> <ul style="list-style-type: none"> • балансовою вартістю активу (або частиною активу), переданого іншій стороні, • сумою: <ul style="list-style-type: none"> – засобів отриманих або засобів до одержання в обмін за цей актив і – будь-якої переоцінки, раніше віднесеної на капітал для відображення справедливої вартості активу. <p>варто віднести на чистий прибуток або збиток за звітний період</p>	

МСБО 32 – РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ

Мета розкриття інформації:

- сприяння розумінню впливу фінансових інструментів на фінансову позицію, фінансовий результат і потоки коштів;
- допомога в оцінці факторів, що впливають на суми, терміни та визначеність виникнення майбутніх грошових потоків від фінансових інструментів;
- надання даних, що допомагали б користувачеві фінансової звітності в оцінці ризиків, пов'язаних з фінансовими інструментами.

Для кожного класу фінансових активів, фінансових зобов'язань і інструментів капіталу, як визнаних, так і не визнаних у балансі, компанія повинна розкривати:

- Управління ризиками і хеджування
- Умови й облікові політики
- Процентний ризик
- Кредитний ризик
- Ризик зміни справедливої вартості
- Іншу інформацію

Приклад 1

1 січня 2003 року компанія випустила 1000 шт. 3-річних, 10% облігацій за номінальною вартістю 100 грн. за облігацію.

Завдання. Відобразити яким образом дана облігація буде представлена у фінансовій звітності підприємства.

Приклад 1 (продовження)

1 січня 2003 року компанія випустила 1000 шт. 10% облігацій за номінальною вартістю 100 грн. за облігацію, термін погашення через 3 роки. Ринкова ставка відсотка на момент випуску складала 12%.

Завдання. Відобразити, яким чином дана облігація буде представлена у фінансовій звітності підприємства.

Приклад 1 (продовження)

1 січня 2003 року компанія випустила 1000 шт. 3-річних, 10% облігацій по номінальній вартості 100 грн. за облігацію. Ринкова ставка відсотка на момент випуску складала 8%.

Завдання. Відобразити, яким чином дана облігація буде представлена у фінансовій звітності підприємства.

Приклад 2

Протягом звітного періоду компанія «Інвестор» придбала наступні фінансові активи:

1. Акції компанії «Миття» на суму 50000 грн. з метою наступного перепродажу, що прийняла рішення враховувати за справедливою вартістю з віднесенням змін на прибуток/збиток. Справедлива вартість акцій на кінець періоду склала 45000 грн.

2. Акції компанії «Унік» на суму 30000 грн. і враховує їхній як наявні в наявності для продажу. Справедлива вартість на кінець звітного періоду складала 33000 грн. Крім цього, компанія перерахувала належні дивіденди в сумі 2000 грн.

Завдання. Відобразити дані операції у фінансовому обліку і звітності підприємства на дату балансу.

Приклад 3

1 січня 2004 року компанія емітує 3000 конвертованих облігацій номінальною вартістю 500 грн.

Відсотки виплачуються щорічно, після закінчення року, за номінальною процентною ставкою 10%.

Переважаюча ринкова процентна ставка на дату емісії облігацій складала 15%

Облігації повинні бути погашені 31 грудня 2008 року.

Завдання. Розрахувати вартість, за якою облігації будуть відображені у фінансовій звітності компанії при первісному визнанні.

Приклад 4

На 31.12.2005 р. підприємство «Аргонавт» має таку інформацію про стан дебіторської заборгованості:

Первісна вартість дебіторської заборгованості 28900 грн.

Резерв сумнівних боргів 5300 грн.

Чиста реалізаційна вартість 23600 грн.

Сума раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості становить 2700 грн.

У 1 кварталі 2006 р. підприємство «Аргонавт» здійснило такі господарські операції:

1. Списало безнадійний борг підприємства «ЛЮК», що визнаний банкрутом, у сумі 6000 грн.

2. Фірма «АВС» сповістила підприємство «Аргонавт», що може заплатити частину боргу, якщо підприємство уже визнало безнадійним у минулі звітні періоди в сумі 1000 грн.

Відповідно до облікової політики підприємство «Аргонавт» нараховує резерв сумнівних боргів і використовує метод на основі класифікації дебіторської заборгованості.

На 31.03.2006 р.

Склад дебіторів має такий вигляд:

Покупець	Терми прострочення платежу					Усього
	0	До 30 днів	До 60 днів	До 90 днів	Більше 90 днів	
«КЕТ»	50000					
«МОК»		8500				
Інші	16000	2700	34000	26000	1900	
Разом	66000	11200	34000	26000	1900	
Коефіцієнт сумнівності	2%	3%	10%	15%	30%	
Сума резерву сумнівних боргів						

Завдання. Визначите балансову вартість дебіторської заборгованості підприємства «Аргонавт» станом на 31.03.2006 р.